

Глебова Ю. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СЕМАНТИЗАЦІЯ КОЛОРОНІМА *СИНІЙ* В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Основною умовою міжкультурної комунікації є фонові знання, тобто знання реалій і культури, якими взаємно володіють джерело мовлення та реципієнт [14, 78]. До важливих культурних реалій кожного народу належить колірنا картина світу, оскільки вона становить один із багатьох фрагментів пізнавальної діяльності людини і є результатом не тільки довготривалого спостереження та аналізу людиною навколишнього середовища, а й творчого осмислення нею самого процесу пізнання. Актуальність дослідження колірної картини світу зумовлена й тим, що в різних культурах символіка одних і тих же кольорів різна. Так, наприклад, кольором чистоти й непорочності, символом весілля у слов'янських народів є *білий*, у той час, як для китайців це колір небезпеки, трауру та смерті. Будь-який колір може бути прочитаний як слово, розтлумачений як сигнал чи символ. Розуміння кольору може бути суб'єктивним, індивідуальним або ж колективним, загальним для великих культурно-історичних регіонів.

Мета статті – дослідити психолінгвістичні особливості відображення колороніма “синій” в англійській та українській мовах.

Завдання:

– визначити відповідність психологічних характеристик сприйняття синього кольору семантиці колороніму “синій” у фразеологізмах англійської та української мов;

– зіставити семантику колороніму “blue” у фразеологізмах англійської та української мов.

Проблема кольорової символіки є актуальною для багатьох наук, зокрема, як зауважує Н. В. Серов, “вона становить як теоретичний, так і практичний інтерес для естетики, мистецтвознавства, етнології, психології тощо” [14, 6].

Проблема визначення впливу кольорів на психологічний та фізіологічний стан людини перебуває у колі наукових інтересів Н. В. Серова [12], [13], Б. А. Базими [2], П. В. Яниша [15] та ін. Порівняльне вивчення кольорової семантики у різних мовах є важливою проблемою дослідження лінгвістики. Питання відображення та тлумачення колоронімів у традиціях та мовах різних етнокультур розглядали у своїх роботах А. П. Василевич [4], І. М. Бабій [1], С. Г. Тер-Мінасова [14], О. Н. Дзивак [7], Е. Бенц [3], Ф. П. Медведєв [9] та ін.

З позицій психології *синій* належить до заспокійливих кольорів, сприяє фізичному і розумовому розслабленню, створює атмосферу безпеки і довіри. Це колір креативності. Він активізує прагнення людини до спокою, гармонії із собою та іншими людьми [21]. Синій колір пов'язаний із фізичною потребою в спокої і з психологічною потребою в задоволеності. Як правило, він асоціюється з мудрістю, інтуїцією [6, 20]. Синій колір символізує довіру, безкінечність, сум. Він спокійний, сентиментальний, серйозний. Таким чином, психологічні характеристики синього кольору є досить позитивними.

Мовою геральдики синій колір означає добродетель, добру славу. У

християнській культурі він асоціюється з вічною божественною істиною [19]. Ранні християни вважали синій колір символом надії, божественної любові, духовності, віри, покори та поклоніння. Христа часто зображали в синьому вбранні, а Діву Марію (яку називають Голубою Дівою) майже завжди зображають у блакитному [20]. Для українського народу синій колір є символом неба, надії, мрії.

Натомість аналіз англійських фразеологізмів та сталих виразів з лексемою “blue” показав, що більшість фразеологізмів мають негативне забарвлення. В англійській мові синій колір символізує смуток, меланхолію, депресію або просто стан глибокої задумливості.

Лексема “blue” в англійську мову запозичена з французької, де, в свою чергу, походила з середньовісним. (давньоангл. форма – *blew, bleu*, в середньоангл. зустрічається як *blāw*). У середньовісним. *blāo* означає “синій”, “посинілий”, “синювато-сірий” [16, 53].

У тлумачному словнику англійської мови лексема “blue” пояснюється як “...something that is the colour of a sky on a sunny day” [17, 144].

English-Russian Dictionary дає такий переклад лексеми “blue”: голубий, лазурний, синій, синя, голуба фарба, фарбувати у синій колір, а також у множині “blues” транжирити [10, 88].

У буквальному значенні в обох мовах лексема “blue” вживається у фразеологізмах досить рідко: *as blue as a badger* (дуже посинілий, синій, як пуп). Українська мова має відповідник – *посиніти від холод, морозу*.

Входячи до складу фразеологізмів, назви кольорів часто втрачають своє буквальне значення (ознаку кольору) і набувають зовсім інших, часто протилежних семантичних відтінків. У фразеологізмах лексема “blue” може відображати:

1) негативний емоційний стан людини та набувати наступних значень: нудьга, хандра, смуток, поганий настрій, песимізм, гнів – *the blues* (меланхолія, хандра), *the blue devils* (смуток, нудьга), *blue study* (сумні думки), *dark blue* (пригнічений, засмучений), *to look blue* (мати пригнічений вигляд), *to have a fit of blues, to be in the blues, to get the blues* (засмутитися, бути в пригніченому стані), *to have the blues* (бути у поганому настрої), *to give smb. the blues* (наводити нудьгу на когось), *see through blue glasses* (похмуро, песимістично дивитися на речі), *blue in the face* (багровий від гніву).

В українській мові не знаходимо фразеологізмів з колоронімом “синій” у значенні нудьга, хандра, смуток, меланхолія тощо. Однак для позначення дуже сильного смутку вживають колороніми “чорний”, “сірий” – *почорніти/посірити від смутку, горя*. Для позначення сильного гніву в українській мові використовують колороніми “червоний”, “багровий” – *почервоніти/побагровіти від гніву*.

Таким чином, в англійській мові смуток асоціюється з синім кольором, а в українській – з чорним та сірим, гнів же в українській мові, на відміну від англійської, має червоне, багрове забарвлення.

2) фізичний стан людини – *to drink till all's blue* (допитися до білої гарячки), *the blue devils* (біла гарячка).

Зауважимо, що в українській мові для позначення сильного алкогольного сп'яніння вживається колоронім “білий” – *біла гарячка*, або ж колоронім “зелений” – *допитися до зеленого змія*. Синій колір у фразеологізмі *синій ніс* символізує людину, яка зловживає алкогольними напоями. В українській мові синій колір символізує втому. Так, про стомлену, виснажену людину говорять *у неї синяки під очима*.

3) позитивні/негативні якості особистості – *true blue will never stain* (порядна

людина, яка ніколи не підведе), *true blue* (вірна людина на яку завжди можна покластися), *true blue* (людина, яка чинить опір будь-яким змінам, особливо політичного характеру), *blue stocking* (вчена жінка, педантка).

В українській/російській мовах фраземи *синя панчоха/синий чулок* мають подібне значення, позначаючи незаміжню, дещо нуднувату, часом жінку-науковця, яка заглиблена в науку, не має особистого життя тощо [22]. Аналіз фразеологізмів показав, що в українській мові колоронім “синій”, як правило, не вживається для опису якостей людини, порівняно з англійською, де він символізує:

4) справи людини – *things look blue* (справи погані, справи гіршають);

5) панічний страх – *blue fear, blue funk* (переляк, панічний страх, жах, паніка). У вислові *blue funk* (панічний страх) лексема “funk”, первісно вживалася студентами Оксфордського університету як сленгове слово [18, 124];

6) помилки, промахи людини – *a shot in the blue* (помилка, промах);

7) національну приналежність – *blue bonnet* (“синя шапка”, шотландець), *blue noses* (“посинілі носи” (так називають канадців, особливо з Нової Шотландії, натяк на суворий клімат Нової Шотландії);

8) професії людей та рід їхніх занять – *priest of the blue bag* (адвокат), *blue jacket* (матрос англійського військового флоту), *blue coat* (моряк), *boys in blue, thin blue line* (поліція), *bluebottle* (“синій мундир” поліцейський), *blue color* (“блакитний комірець”, робітник), *blue-water* або жартівливо *blue-funk* (військові спеціалісти, які вважали, що для оборони Англії досить мати сильний флот);

9) природні явища – *a bolt from the blue* (як грім серед ясного неба), *to vanish (disappear) into the blue* (піти димом догори, або ж зникнути безслідно).

Підкреслимо, що в українській мові не знаходимо фразеологізмів з лексемою “синій” для позначення страху, помилок, промахів людини, національної приналежності, природних явищ.

В англійській мові колоронім “blue” також є символом:

– аристократичного походження – *blue blood* (“блакитна кров”, аристократичне походження). Українська мова запозичила дану фразему, яка відображає привілейований стан людини, аристократичне походження;

– молодості, свіжості – *blue of the plum* (свіжість, краса, чари молодості). На відміну від англійської мови, символом молодості в українській мові є *зелений колір*.

– надії – *bit of blue sky, blue bore* (промінь надії), *blue rose* (недосяжна надія);

В українській мові використовують крилатий вираз “*синій птах*”, що є символом щастя, недосяжної мрії. Однак, зауважимо, що цей крилатий вираз походить від п'єси М. Метерлінка, в якій діти шукають синього птаха, який міг би подарувати їм знання;

– непокараності – *to get away with blue murder* (залишитися непокараним);

– несподіваності, раптовості – *a bolt from the blue* (цілковита несподіванка раптовість).

Кольорова символіка молодості в англійській та українській мовах не збігається. В англійській мові для відображення молодості у фразеологізмах уживають колоронім “blue”, в українській – “зелений”. Українська мова не має фразеологізмів з колоративним компонентом для відображення несподіваності, непокараності тощо.

В англійській мові колоронім “blue” уживають для підсилення таких фразем з негативною семантикою, як *to turn the air blue, to make the air blue* (дуже лаятися, лаяти на всі заставки), *by all that's blue* (хай йому чорт), *to cry blue murder* (на гвалт кричати, горлати, репетувати), *between the devil and the deep blue sea* (між двох вогнів), *to beat*

somebody black and blue (сильно побити когось).

В українській мові ми не знаходимо фразеологізмів з колоронімом “синій” цього семантичного поля.

Висновки. У психології синій колір має позитивне значення, асоціюючись зі спокоєм, безпекою, надією, інколи сумом. Аналіз фразеологізмів англійської та української мов, у компонентному складі яких наявний синій колір, показав, що психологічне тлумачення синього кольору не завжди збігається з семантикою цього кольору в англійській та українській культурах. Так, в обох аналізованих мовах знаходимо фразеологізми з колоронімом “синій”, які відображають *надію*. Символом суму синій колір є лише для англійської етнокультури. Підкреслимо, що на відміну від психологічного тлумачення синього кольору, яке є позитивним, в англійській мові колоронім “blue” у переважній більшості фразеологізмів має негативну семантику. Він уживається у фразеологізмах, які відображають: негативний емоційний стан, помилки, промахи людини, панічний страх, сильне алкогольне сп’яніння тощо.

В англійській мові для позначення *сильного смутку* вживають колоронім “blue”, в українській – “чорний”, “сірий”; *сильний гнів* в англійській мові асоціюється з *синім* кольором, у той час, як в українській мові – з *червоним, багровим*. Для позначення *сильного алкогольного сп’яніння* в англійській мові вживають лише колоронім “blue”, в українській – колороніми *білий, зелений, синій*. Аналіз фразеологізмів із колоронімом “синій” в англійській та українській мовах показав, що, порівняно з англійською мовою, українська мова має дуже обмежену кількість фразеологізмів з цим колоронімом. Відкритим залишається питання про причини незбігу семантики колороніму “синій” в аналізованих мовах.

Л і т е р а т у р а :

1. Груз Н. Тайны цвета / Н. Груз // Наука и религия. – 1998. – № 7. – С. 20–22.
2. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі малої прози В. Стефаника, М. Коцюбинського, М. Хвильового): автореф. дис. ... на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук: 10.02.01 / І. М. Бабій. – К., 1997. – 20 с.
3. Базыма Б. А. Цвет и психика / Б. А. Базыма. – Харьков: ХДАК, 2001. – 172 с.
4. Бенц Э. Цвет в христианских видениях / Э. Бенц // Психология цвета. – М., 1996. – С. 79–130.
5. Василевич А. П. Наименования цвета в индоевропейских языках. Системный и исторический анализ / А. П. Василевич. – М.: КомКнига, 2007. – 320 с.
6. Галеев Б. Человек, искусство, техника: проблемы синестезии в искусстве / Б. Галеев. – Казань, 1987. – 266 с.
7. Дзивак О. Н. Лексика на обозначение цветов в современном украинском литературном языке: автореф. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: 10.02.01 / О. Н. Дзивак. – К., 1975. – 22 с.
8. Литвинов П. П. Англо-русский фразеологический словарь / П. П. Литвинов. – М.: ВАКО, 2005. – 336 с.
9. Медведев Ф. П. Українська фразеологія: Чому ми так говоримо? / Ф. П. Медведев. – Харків, 1982. – 231 с.
10. Мюллер В. К. Англо-русский словарь, 70000 слов и выражений / В. К. Мюллер. – СПб.: Академический проект, 1996. – 912 с.
11. Олійник І. С. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І. С. Олійник, М. М. Сидоренко. – К.: Рад. шк., 1991. – С. 17–203.
12. Серов Н. В. Светоцветовая терапия / Н. В. Серов. – СПб.: Речь, 2001. – 256 с.
13. Серов Н. В. Эстетика цвета. Методологические аспекты хроматизма / Н. В. Серов. – СПб.: ФПБ – ТОО “БИОНТ”, 1997. – 64 с.
14. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
15. Яньш П. В. Введение в психосемантику цвета: учебное пособие / П. В. Яньш. – Самара: Изд-во Сам ГПУ, 2001. – 270 с.
16. A Concise Etymological Dictionary of the English Language. By the rev. Walter W. Skeat. – N.Y., 1963. – 347 p.

17. English Language Dictionary. – L. & Glasgow: Collins COBUILD, 1992. – 1703 p.
18. Longman Dictionary of English Idioms. – L., 1979. – 543 p.
19. Електронний ресурс: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol_k.html
20. Електронний ресурс: <http://colorprofi.ru/ncd-1-4-53/news.html>
21. Електронний ресурс: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/42164http>
22. Електронний ресурс: <http://www.prometeus.nsc.ru/guide/guide/spravka.ssi>

Гончарова Т. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВІДТВОРЕННЯ АГЕНТИВНИХ НОМІНАЦІЙ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ-ДІЯЧА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Аксіологічна семантика функціонально-структурних агентивних номінацій у сучасній англійській мові відкриває нові наукові перспективи у сфері визначення інтра- й екстралінгвальних чинників, які зумовлюють появу нових номінацій, з'ясуванню їх соціальної детермінації, дериваційної активності та продуктивності. Дослідження такого характеру сприятимуть розширенню теоретичної бази функціонально-ономасіологічної та комунікативної композитології.

Мета статті – дослідити *номінативні одиниці* (похідні, складні, складнопохідні та деякі словосполучення) з формантом *-er* сучасної англійської мови, які передусім становлять інтерес з позицій ціннісних імперативів носіїв англійської мови і культури, формуючи портрет людини-діяча.

Внутрішня форма досліджуваних агентивів англійської мови має специфічну національно-культурну маркованість, яка відображена в їх лексичному оформленні [2, 22]. Одні агентиви мають прямий смисл – безпосередню пряму номінацію, пряму мотивацію смислу, інші – образно-метафоричну. Як відзначають М. М. Полюжин та Л. Ф. Омельченко, “структурно-складні слова з формантом *-er* функціонують в англійській мові в одному, в двох (зрідка в трьох) близьких чи опосередкованих значеннях. Частотними є приклади метонімічного та метафоричного перенесення значень, що постають унаслідок регулярних видів асоціативної когезії або ж типових для англійської мови парних комбінацій значень” [там само].

Оскільки досліджувані агентиви з логіко-семіотичних позицій становлять *знаки певних ситуацій*, то самі ці ситуації стосуються всіх номінацій (прямих і образно-метафоричних) і розглядаються як інваріанти до варіантів. Всі агентиви з одним (однаковим) смислом, які виражають конкретну ситуацію, – є варіантами, а сама ситуація – інваріантом.

Відношення між внутрішньою формою і значенням, між конкретною ситуацією й інваріантною можна розглядати як партитивні, тобто частина – загальне: *fence-hanger* – *політик, що займає подвійну позицію*. Наведена номінація, є варіантом (частиною) загальної ситуації (інваріанта) “людина невпевнена, яку позицію їй зайняти щодо розв’язання будь-якого питання”.

У деяких похідних номінаціях з образно-метафоричним смислом відношення між внутрішньою формою, що відбиває покладену в основу найменування ознаку, і